

ЮРИДИЧНИЙ НАУКОВИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ
ФАХОВЕ ВИДАННЯ

www.lsej.org.ua

3'2021

Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки України

Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»

№ 3, 2021

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 – Право, 262 – Правоохоронна діяльність, 293 – Міжнародне право)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Запорізький національний університет
Запоріжжя 2021

УДК 34(05)

Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор

Заступник головного редактора:

Бондар Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор

Відповідальний секретар:

Віхляєв Михайло Юрійович – доктор юридичних наук, доцент

Члени редакційної колегії:

Батюк Олег Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент;
Биргеу Михайло Михайлович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова);
Болокан Інна Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент;
Верлос Наталя Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент;
Волошина Владлена Костянтинівна – кандидат юридичних наук, доцент;
Галіцина Наталя Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент;
Демидова Ірина Андріївна – кандидат юридичних наук, доцент (Республіка Білорусь);
Діхтієвський Петро Васильович – доктор юридичних наук, професор;
Дугенець Олександр Сергійович – доктор юридичних наук, професор (Російська Федерація);
Дудоров Олександр Олексійович – доктор юридичних наук, професор;
Ібрагімов Соліджон Ібрагімович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан);
Колпаков Валерій Костянтинович – доктор юридичних наук, професор;
Курінний Євген Володимирович – доктор юридичних наук, професор;
Кушнір Сергій Миколайович – доктор юридичних наук, професор;
Сильченко Микола Володимирович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Білорусь);
Смирнов Максим Іванович – кандидат юридичних наук, доцент;
Стеценко Семен Григорович – доктор юридичних наук, професор;
Тернущак Михайло Михайлович – доктор юридичних наук;
Уільям Дж. Уоткінс – доктор юридичних наук (США);
Федчишин Дмитро Володимирович – кандидат юридичних наук;
Шарая Анна Анатоліївна – кандидат юридичних наук.

Рекомендовано до опублікування вченою радою Запорізького національного університету, протокол № 8 від 30.03.2021 р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Дмитрик І.О. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В 20-Х РР. ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ДОНБАСУ)....12
Донченко О.І. СИСТЕМА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ Г. СКОВОРОДИ....15
Завгородня Ю.С. ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ....20
Костюченко О.Є. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ....23
Кузнецова Л.В., Дулгерова О.М. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ЯК ІНСТИТУТУ ТРУДОВОГО ПРАВА....27
Нестеренко О.М., Горбова Н.А. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ....31
Панкратова В.О., Шеін Д.С. ПРАВА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ....34
Стогова О.В., Мурач Д.В. ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ....38
Субота С.І. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ....41
Турчин С.А., Турчин А.І., Турчин-Кукаріна І.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ДЕФІНІЦІЙ У ПРОЦЕСІ НОРМОТВОРЕННЯ....45

РОЗДІЛ 2
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Єрмак В.П., Лисаков В.В., Катурга В.В. БЕЗПОСЕРЕДНЯ УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ....50
Котляренко О.П., Приполова Л.І. ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ....54
Обух О.А., Ляшук Р.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ....58
Петришина М.О., Правник С.О. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ ТА ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ....62
Рябченко Т.О. ПРОГАЛИНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ....67
Стешенко Т.В., Вертегел Є.П., Куртіш Л.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ....71
Чиркін А.С. МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА МУНІЦИПАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ: ДОСВІД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ....76
Шкабаро В.М., Пробко І.Б. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ПРАВА НА ВИЩУ ЮРИДИЧНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ....80

РОЗДІЛ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Амеліна А.С., Давиденко О.В. КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР....84
Грибачова І.П., Зінченко Г.С. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ....88
Дяченко С.В., Онофрей В.С. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ....91
Коробцова Н.В., Борисенко А.І., Романів В.І. ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛЯ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ....95
Кузь А.П., Шуміло І.А. КОЛІЗІЙНІ АСПЕКТИ ПЕРЕНЕСЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ (РЕДОМІЦИЛЯЦІЇ) ЮРИДИЧНИХ ОСІБ....99
Лисак О.О., Притика Ю.Д. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ....103
Марусяк Л.О. АКСІОЛОГІЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА....106
Морозов Я.І., Потапова Л.В. CASE-STUDY ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ....110

Назаренко В.О. РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ
У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ.....114
Перунова О.М. МЕТОДОЛОГІЯ СКЛАДАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ
ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО АКТА-ДОКУМЕНТА.....117
Плюта К.Л., Бутрин-Бока Н.С., Паращук Л.Г. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ
ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....121
Поліщук М.Г. ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....125
Савенок К.О., Дяченко С.В. СЕКРЕТАР СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ
ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....128
Степаненко Т.В. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ
ТА ЇХ УПРОВАДЖЕННЯ В ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХІЇ.....131
Ципищук К.В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.....136
Шабалін А.В. СУДОВИЙ ЗБІР У ПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ,
ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....139
Шишка Н.В. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСУДДІ:
ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ.....143
Шишка О.Р., Шишка Н.В. ВОЛЕЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ:
АНОМАЛІЇ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЦК УКРАЇНИ.....146

РОЗДІЛ 4
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО,
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Леонтьєва Л.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН
У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ.....150
Чайковська В.В. ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ
УГОДИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ПРО АСОЦІАЦІЮ.....153

РОЗДІЛ 5
ТРУДОВЕ ПРАВО;
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Артеменко О.В., Литвин Н.А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПУБЛІЧНО-МЕДИЧНИМИ
ПОСЛУГАМИ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.....157
Горбачова К.М., Нежевело В.В., Міщенко Є.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ, НАДОМНОЇ РОБОТИ ТА ГНУЧКОГО РЕЖИМУ
ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....160
Козуб І.Г., Боднарук М.І. ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ
НА ТРУДОВУ ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ.....164
Кульчицький Т.Р. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
У ПРАВОВІДНОСИНАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....167
Прогонюк Л.Ю. НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА
РЕАЛІЯ СЬОГОДЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....171

РОЗДІЛ 6
ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Демчук Т.І. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ.....175
Дика С.А. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
У ЛІСОГОСПОДАРСЬКІЙ СФЕРІ.....180
Лесько Н.В., Парпан У.М. ҐЕНЕЗА ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....183

РОЗДІЛ 7
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Вербовський І.А., Рудницька О.П., Семенюк Т.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ МІЖНАРОДНИМ ТА ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ……187
Галич К.В., Гуськов А.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН……191
Каліман М.Р. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УКРАЇНІ……196
Кіблик Д.В. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ……199
Кізляр В.Б. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ……202
Коробцова Д.В., Кирєєва І.В. РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ У РЕГУЛЮВАННІ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН……206
Лавренюк Ю.Ф. ПОНЯТТЯ ОХОРОННИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ……210
Маслова Я.І. ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ……213
Ніщимна С.О. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ……217
Позігун І.О. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ……220
Севастьяненко О.В. РИНОК СТРАХУВАННЯ ЗА ЧАСІВ ПАНДЕМІЇ……223
Тімашов В.О., Корольова О.А., Юрченко Д.Г. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ……226
Топольніцький В.В., Остапенко А.І. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ, ВОЄННОГО СТАНУ ТА В БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ……231
Хомко Л.В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ……236
Шкурська І.С. АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ……240

РОЗДІЛ 8
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Амеліна А.С., Дементʼєва С.М. ДОКУМЕНТИ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……243
Білан І.А. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ТЕРОРИСТА……247
Білевська О.С. РОЗВИТОК ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ ТЕРОРИЗМУ……251
Білевський П.С. ТИПОЛОГІЯ ТЕРОРИСТА……256
Бондаренко О.С., Козлова А.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ……260
Василенко А.П. ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ІДЕОЛОГІЇ……263
Власенко С.О., Трішина С.О. ЗАХИСТ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ……266
Горун О.Ю. ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ……269
Жеребець О.М. ТИПОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ТЕРОРИЗМУ……274
Здреник І.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕННЯ ЯКИХ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ МАЄ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ……277
Лучинець Ю.В. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ……282
Парасюк Н.М., Парасюк М.В. ЯКІСТЬ КОНСТРУКЦІЙ ДЕЯКИХ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ……286
Рєзнік О.М., Щербак Н.М. ВПЛИВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ……290
Сидоренко О.І. СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ ТЕРОРИЗМУ……294
Скоромний Д.А. ПОЗИТИВНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД……298

РОЗДІЛ 9
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Бохенко В.М. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ....305
Корнєв О.В. ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАННОСТІ ЖИТЛА В ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЯХ....309
Кравчук М.Ю. ОСОБЛИВОСТІ АМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ....313
Крупка Я.А., Зав'ялова О.Л., Костенко Т.В., Кралюк М.О., Яковлєва Є.О. РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ ВИБУХІВ ГАЗОПИЛОВИХ СУМІШЕЙ У ГІРНИЧИХ ВИРОБКАХ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ: ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА....316
Кушпіт В.П., Малиновська А.В. ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗҐВАЛТУВАННЯ....320
Лісовий О.О. МЕЖІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НСРД, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ....323
Лужецька Т.І. ІНСТИТУТ ПІДСЛІДНОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД....329
Сиводєд І.С. ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ....334
Сіренко О.В., Короткова Є.О. ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС....338
Степанов В.О., Малишенко Є.Л. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ....341

РОЗДІЛ 10
СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Добош З.А. ПРИНЦИПИ І ТРАДИЦІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ....345
Таус М.М. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ЯК ОСОБЛИВА КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ....348

РОЗДІЛ 11
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Біла-Кисельова А.А. МІЖНАРОДНА ДУМКА ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ОФІЦІЙНИХ САЙТАХ СУДІВ....351
Галан В.О., Маринів І.І. ВПЛИВ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ НА НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС: ДОВГИЙ ШЛЯХ ТУРЕЧЧИНИ....354
Матковський А.А. ДЕЛЕГУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖНАРОДНИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ....361
Мишанич А.В., Мелаш А.С., Нежиборець А.О. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ....364
Олексієнко А.В., Чебукіна Д.О. ПРОБЛЕМА ЗАСТОСУВАННЯ ЕВТАНАЗІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ....369
Шуміло І.А., Сулейманов Р.А. НОВА КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ КОМПАНІЙ У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ЄС....373

РОЗДІЛ 12
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Леган І.М. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ....378
Денисенко В.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ....382
Сурілова О.О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ТА ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: ЕКОЦЕНТРИЧНИЙ ТА АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ЇХ РОЗУМІННЯ....386
Поліщук Р.М. ПРОБЛЕМАТИКА ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО СТРАХОВИКІВ ЗА ЗАЯВОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ....389
Соцький А.М. ЛІСОВІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ....394
Пасечник О.В. СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВА....398
Волкова І.І. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИТИНИ» В МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ....402
Данієлян С.А. ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРАВОВІ ПРОЦЕДУРИ....405
Логвиненко М.І., Кадала В.В. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ЯК АСПЕКТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЯМИ....408

РОЗДІЛ 8
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.14
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/62

ДОКУМЕНТИ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

DOCUMENTS AS PROCEDURAL SOURCES OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Амеліна А.С., к.ю.н., доцент,
професор кафедри фінансових розслідувань
Університет державної фіскальної служби України

Дементʼєва С.М., студент VI курсу
Навчально-науковий інститут фінансів та банківського права
Університету державної фіскальної служби України

У статті автори зазначають про те, що під час розслідування та вирішення проблемних ситуацій, які пов'язані із збиранням, перевіркою та оцінкою доказів та процесуальних джерел, ключову роль відіграють документи.

Зазначається, що документ як найпоширеніше джерело інформації про подію кримінального правопорушення має криміналістичне значення завдяки різним об'єктивним властивостям. В одному випадку він щось доводить своїм змістом, в іншому – доказова інформація міститься в реквізитах (зовнішньому вигляді), формі й розмірі документа, а іноді він важливий завдяки обставинам свого виявлення.

Зазначається, що у кримінальному провадженні найбільш поширені документи як докази мають письмову форму. Це загальнодоступний і поширений спосіб фіксації інформації, що безпосередньо викладається та сприймається не тільки службовою, а й будь-якою особою без всяких технічних пристроїв, але не єдиний.

Встановлено, що документ набуває доказового значення за умови, що він одержаний із дотриманням процесуальної форми, яка регламентується законом. Крім того, документ повинен відповідати вимогам належності та допустимості.

Автори зазначають, що під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності, огляд документів бухгалтерського та податкового обліку є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією.

Акцентовано увагу на тому, що серед процесуальних джерел доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів. Автори зазначають, що для того, щоб документ був доказом у матеріалах кримінального провадження, слід додержуватися процесуальної форми, він повинен бути складений уповноваженим суб'єктом із дотриманням процесуального порядку його складання. Авторами зазначається перелік документів, які найчастіше підлягають тимчасовому доступу до речей і документів, та вказується на важливість документів неофіційного обліку.

Автори дійшли висновку про те, що документи як процесуальні джерела доказів відіграють важливе значення під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Важливими є сліди, які при цьому залишаються, а також те, що вказані кримінальні правопорушення вчиняються на підприємствах, в установах та організаціях, діяльність яких відображається в документах бухгалтерського та податкового обліку.

Ключові слова: документи, документи неофіційної звітності, процесуальні джерела доказів, речові докази, докази, кримінальне провадження, кримінальні правопорушення.

In the article, the authors note that documents play a key role in investigating and resolving problematic situations related to the collection, verification and evaluation of evidence and procedural sources.

It is noted that the document, as the most common source of information about the event of a criminal offense, has forensic significance due to various objective properties. In one case, he proves something with his content, in another – the evidence is contained in the details (appearance), form and size of the document, and sometimes it is important due to the circumstances of its discovery.

It is noted that in criminal proceedings the most common documents as evidence are in writing. This is a publicly available and widespread way of recording information that is directly presented and perceived not only by the official, but also by any person without any technical devices, but not the only one.

It is established that the document acquires probative value provided that it is obtained in compliance with the procedural form regulated by law. In addition, the document must meet the requirements of belonging and admissibility.

The authors note that during the investigation of criminal offenses committed in the field of economic activity, the review of accounting and tax accounting documents is the most common investigative (search) action.

Emphasis is placed on the fact that among the procedural sources of evidence are testimony, physical evidence, documents and expert opinions. The authors note that in order for the document to be evidence in the materials of criminal proceedings, the procedural form must be observed, it must be drawn up by an authorized entity, in accordance with the procedural procedure for its preparation. The authors indicate the list of documents that are most often subject to temporary access to things and documents and indicate the importance of unofficial accounting documents.

The authors concluded that documents as procedural sources of evidence play an important role in the investigation of criminal offenses in the field of economic activity. At the same time, the traces that remain, as well as the fact that these criminal offenses are committed at enterprises, institutions and organizations, whose activities are reflected in the documents of accounting and tax accounting.

Key words: documents, unofficial reporting documents, procedural sources of evidence, material evidence, evidence, criminal proceedings, criminal offenses.

Постановка проблеми. У кримінальному провадженні документи як докази широко використовуються за умови дотримання вимог кримінального процесуального закону до їх форми і змісту, а відтак їх належності та допустимості [1, с.184]. Діяльність органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства з розслідування та вирішення проблемних ситуацій, пов'язана із збиранням, перевіркою та оцінкою доказів та процесуальних джерел, ключову роль серед яких відіграють документи.

Стан опрацювання. Проблеми використання документів як процесуальних джерел доказів у кримінальному судочинстві досліджували Ю.П. Аленін, М.І. Бажанов, В.П. Бахін, Т.В. Варфоломєєва, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, Є.Г. Коваленко, Є.Д. Лук'янчиков, А.О. Ляш, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.І. Сірий, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, М.Є. Шумило та інші науковці [2, с. 285].

Метою статті є аналіз норм чинного законодавства України щодо дослідження документів як процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Законодавець у ч. 2 статті 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначає, що «….серед процесуальних джерел доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів» [3].

У ч. 1 ст. 99 КПК України зазначається, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження[3]. О.П. Острійчук зазначає, що «…документи можуть бути визначені процесуальним джерелом доказів, лише тоді, коли в них містяться відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження» [4, с.746].

Документ як найпоширеніше джерело інформації про подію кримінального правопорушення має криміналістичне значення завдяки різним об'єктивним властивостям. В одному випадку він щось доводить своїм змістом, в іншому – доказова інформація міститься в реквізитах (зовнішньому вигляді), формі й розмірі документа, а іноді він важливий завдяки обставинам свого виявлення [5, с. 103].

Документи можуть мати доказове значення за наявності ознак, передбачених ст. 98 КПК України [3].

Документи як докази розмежовуються за такими критеріями:

− документ – самостійне джерело доказів. У змісті документа викладено інформацію (описування обставин чи фактів), яка має значення для кримінального провадження. Такий документ можна замінити іншим аналогічним документом або дублікатом. Дублікат документа (документ, виготовлений у такий же спосіб, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа;

– документ – речовий доказ, який є способом передачі інформації. Документ несе необхідну інформацію не тільки змістом, а й особливостями своїх зовнішніх ознак, місцем виявлення, тобто як предмет матеріального світу безпосередньо відображає якісь обставини, котрі необхідно встановити під час процесуальних дій [6, с. 185].

Варто зазначити, що у кримінальному провадженні найбільш поширені документи як докази мають письмову форму. Це загальнодоступний і поширений спосіб фіксації інформації, що безпосередньо викладається та сприймається не тільки службовою, а й будь-якою особою без усяких технічних пристроїв, але не єдиний. Зокрема, широко використовується електронна форма документів, яка застосовується під час здійснення різних кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку [4, с. 746].

Таким чином, документи можуть містити відомості, зафіксовані не тільки у письмовому, а й в іншому вигляді. За способом фіксації відомостей документи можуть бути: письмові (усі рукописні та машинописні документи, виготовлені за допомогою оргтехніки); графічні (схеми, графіки, креслення, в яких зображення об'єктів передано за допомогою ліній, штрихів, світлотіней); фотодокументи (фотокартки); кінодокументи (кіноплівки); відеозапис (відеотеки); звукозапис (фонограми як такі, що створюються за допомогою будь-якої системи звукозаписування й відтворюють звукову інформацію, наприклад, записану під час проведення нарад, засідань тощо). Документ, складений службовою чи посадовою особою, повинен відповідати вимогам, встановленим до них (мати необхідні реквізити, містити певні факти).

Згідно з ч. 2 ст. 99 КПК України до даного виду доказів за умови наявності в них зазначених відомостей можуть належати вказані нижче групи документів [3].

Варто зазначити, що документ набуває доказового значення за умови, що він одержаний із дотриманням процесуальної форми, яка регламентується законом. Крім того, документ повинен відповідати вимогам належності та допустимості (статті 85, 86 КПК України) [6]. У ньому має бути вказане конкретне джерело відомостей про обставини і факти, що підлягають доказуванню, з тим, щоб за необхідності його можна було перевірити процесуальним шляхом [4, с. 747].

Для того щоб документ був доказом у матеріалах кримінального провадження, слід додержуватися процесуальної форми. Він повинен бути складений уповноваженим суб'єктом із дотриманням процесуального порядку його складання.

Документи, виявлені під час обшуку (листи, чорнові записи тощо), можуть містити інформацію про підготовку, здійснення і приховування кримінального правопорушення, про коло осіб, що приймали в ньому участь, мотив кримінально протиправного діяння. По провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, важливе значення має також виявлення матеріалів і пристроїв, які можуть бути використані під час вчинення підробок [7, с. 75].

Документи, які містять фактичні дані (докази, що мають значення для кримінального провадження), під час досудового розслідування можуть збиратися шляхом проведення огляду місця події, тимчасового доступу до документів, обшуку та деяких інших процесуальних дій [8, с. 109].

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування основними процесуальними діями, які дозволяють збирати документи-докази ухилення від оподаткування, є тимчасовий доступ до документів та обшук. Залежно від слідчої ситуації, виду документа (наприклад, документи, які містять охоронювальну законом таємницю – ст. 162 КПК України тощо), місця його знаходження та володільця (держава, фізична чи юридична особа) для отримання (формування) у кримінальному провадженні такого процесуального джерела доказів, якими є документи, може виникати потреба в оформленні таких письмових процесуальних документів:

− Клопотання про тимчасовий доступ до документів, які місять банківську таємницю;

− Клопотання про тимчасовий доступ до документів, які підтверджують фінансово-господарські взаємовідносин порушника податкового законодавства з підприємством-партнером;

− Клопотання про тимчасовий доступ до документів, які знаходяться у ДПІ за місцем обліку платника податків;

− Клопотання про тимчасовий доступ до документів, які знаходяться у державного реєстратора;

- Протокол тимчасового доступу до документів;
- Клопотання про проведення обшуку;
- Протокол обшуку та інших [8, с. 109].

Н.А. Потомська та В.П. Бобік зазначають, що «залежно від особливостей кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності, тимчасовому доступу до документів підлягають документи різного характеру, які дозволяють провести предметне дослідження діяльності суб'єкта підприємницької діяльності та сприяють якісному здійсненню досудового розслідування» [7, с. 115].

Найчастіше тимчасовому доступу до речей і документів підлягають такі документи: рішення органу управління про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; статут; установчий договір; протокол загальних зборів засновників; список посадових осіб, співробітників, які працюють на даному підприємстві; ліцензії (дозвіл) на проведення визначеного виду діяльності; документи, що відображають відомості про відкриття розрахункових та інших рахунків господарюючим суб'єктом в установах банків; документи, що відображають право власності чи оренди на приміщення, де розташований суб'єкт підприємницької діяльності, а також на виробничі приміщення чи основні засоби виробництва; договори, угоди, контракти та інші зобов'язання щодо реалізації товару (продукції), виконання робіт, надання послуг; прибутково-видаткові документи; документи, що підтверджують відвантаження, транспортування, розвантаження товарів; журнал обліку товарно-матеріальних цінностей (у разі ведення спрощеного обліку товарно-матеріальних цінностей); журнали-ордери рахунків бухгалтерського обліку; бухгалтерські звіти про фінансово-господарську діяльність із додаванням необхідних документів; баланс підприємства; звіт про фінансові результати та їх використання; дані із банку про обіг грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства; відомості про виплату заробітної плати; ділове листування; розрахунок податку з власника транспортного засобу; довідка про фактично отриманий прибуток за I і II місяці поточного кварталу та розмір авансового внеску; податкові декларації; повідомлення територіальних податкових органів про види, строки та порядок сплати податків та інших обов'язкових платежів, а також повідомлення про надання в строк податкових декларацій та розрахунків податків та інші документи залежно від характеру діяльності, виконаної господарюючим суб'єктом [7, с. 78].

Як зазначає В.В. Лисенко, «при розслідуванні фактів ухилення від оподаткування важливе доказове значення мають такі документи, як: накази і розпорядження організації, яка перевіряється; реєстраційні документи організації; документи обліку операцій по розрахункових рахунках; первинні касові документи (касова книга, касові ордери тощо); службова переписка, договори; книга обліку довіреностей; товарно-транспортні накладні, рахунки фактури, документи обліку товарів на складах і приміщеннях; прибутково-видаткові ордери, оборотні відомості, дорожні відомості, журнали-ордери, книги касирів, що здійснюють відповідні касові операції, касові стрічки; платіжні доручення, грошові чеки на отримання готівкових грошових коштів, заяви на перекази, меморіальні ордери про комісійну винагороду; договори банківського рахунку, договори оренди приміщень» [9, с. 8].

Важливе значення мають документи неофіційного обліку: різні записи, нотатки, звіти, що відображають тіньовий облік грошових коштів і матеріальних цінностей, списки клієнтів, контрагентів, партнерів по господарсько-фінансових зв'язках, схеми, технології, незаконні операції, ухилення від оподаткування і сплати податків». Аналіз неофіційних документів дозволяє встановити факти проведення прихованих господарсько-фінансових операцій, їх обсяги, механізми, джерела одержання, канали переміщення коштів і матеріальних цінностей [10, с. 169–170].

В обов'язковому порядку слід вилучати чорнові записи і неофіційну звітну документацію, в яких можуть бути сліди необумовлених виправлень і підчисток. В окремих випадках лише на підставі неофіційних звітних документів можливо встановити обставини здійснення тієї чи іншої господарсько-фінансової операції. Ці документи можуть дати можливість співставити дані неофіційного обліку з даними бухгалтерської звітності. Розходження цих показників може вказувати на ухилення від сплати податків [11, с. 126].

Документами неофіційного обліку є звітні відомості, записні книжки, щоденники, настільні календарі, зошити, книги або ж окремі листки. У документах неофіційного обліку можуть міститися відомості про угоди, які не знайшли свого наступного відображення в бухгалтерських документах, реалізацію товарів, надання послуг, завезення на склад товарів, розміри отриманої чи зданої виручки [10, с. 169–170].

Документи неофіційної звітності, які збереглися за відповідний період, дозволяють повністю прослідкувати фінансово-господарську діяльність підприємства і в тому разі, коли бухгалтерський облік не вівся або ж були втрачені бухгалтерські документи. Крім того, за допомогою документів неофіційного обліку можна встановити факти продажу необлікованих товарів, завищення цін реалізації, фальсифікації офіційних звітних документів, визначити кількість і асортимент товару тощо [11, с. 129].

Слід пам'ятати, що сьогодні на більшості підприємств, незалежно від форми власності, різна інформація про фінансово-господарську діяльність може знаходитися в пам'яті персональних комп'ютерів або ж зберігатися на магнітних носіях. Така інформація може відображати різні відомості про фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання в заключних договорах, цінах реалізації, даних бухгалтерського обліку тощо. Якщо така інформація зберігається в пам'яті комп'ютера, рекомендується звернутися за допомогою до спеціаліста-програміста [11, с. 129].

Суб'єкти підприємництва, застосовуючи сучасні засоби зберігання і передавання інформації, створюють індивідуальні комп'ютерні програми чи модифікують існуючі програмні продукти для обліку виконаних фінансово-господарських операцій та отриманих доходів, в тому числі доходів, з яких не сплачені належні податкові платежі.

Використання у доказовому процесі інформації, що міститься в електронному вигляді на магнітних, оптичних та інших носіях, є досить актуальним на сьогоднішній момент. За допомогою цієї інформації можливо встановлення змісту фінансово-господарської діяльності, яка здійснена суб'єктами підприємництва. Завдяки цій інформації ми можемо дізнатися про обсяг фінансово-господарських операцій, зміст бухгалтерського та податкового обліку, способи вчинення злочину та зміст «чорнової» бухгалтерії.

Інформація про зміст та характер фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва, в тому числі щодо вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, може міститися на: 1) гнучких магнітних дисках (дискетах); 2) жорстких магнітних дисках (змінних та незмінних); 3) оптичних дисках (CD-R; CD-RW; DVD-R, DVD-RW) та інших спеціальних пристроях. Окремі дані можуть також міститися в оперативній пам'яті під час роботи комп'ютера. Така інформація може бути збережена на жорстких чи гнучких магнітних дисках[9, с. 177–178].

Яким чином ми можемо використати дану інформацію? Зокрема, роздрукувати дані на папері, переглянути на моніторі комп'ютера, подивитися відеозаписи, прослухати аудіозаписи, продивитися фотографії. Ще одним із напрямів використання у кримінальному судочинстві інформації, що міститься в електронному вигляді, є дані, які містяться у електронних повідомленнях (електронна пошта) [9, с. 177–178].

Отже, на наш погляд, досить проблематичним є використання електронної інформації у процесі доказування. На цей час немає достатньої практики застосування даних, що містяться в електронному вигляді, а також методик експертного дослідження інформації про діяльність суб'єктів підприємництва.

Приєднуємося до думки Н.А. Потомської про те, що «суттєвою проблемою на сьогоднішній день є тактика виявлення та вилучення інформації про фінансово-господарську діяльність тих підприємств і установ, в яких ведення та обробка бухгалтерських обліків та звітів здійснюється на персональних комп'ютерах, а повний обсяг такої інформації зберігається на персональних комп'ютерах, в серверах локальних мереж чи на окремих магнітних носіях» [7, с. 82].

Висновки. Отже, документи як процесуальні джерела доказів відіграють важливе значення під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. При цьому сліди, які залишаються, а також те, що вказані кримінальні правопорушення вчиняються на підприємствах, в установах та організаціях, діяльність яких відображається в документах бухгалтерського та податкового обліку і звітності, які знаходяться на паперових, електронних та інших носіях, зумовлює необхідність використання спеціальних знань під час їх виявлення та документування. За допомогою документів можна визначити повну невідповідність реальної господарської операції її документальному відображенню; невідповідність записів у первинних і облікових документах; невідповідність записів у звітних документах; наявність матеріальних підробок у документах, що мають відношення до розрахунку розміру прибутку і суми податку, недотримання правил ведення обліку й звітності; порушення правил ведення касових операцій, списання товарно-матеріальних цінностей, документообігу та інше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* № 1. 2014. С. 184–189.
2. Павлюк В.В. Документи в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* № 2. 2013. С. 284–287.
3. Кримінальний-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91 (5340-5341).
4. Острійчук О.П. Поняття та система процесуальних джерел доказів у контексті реформування процесу доказування в кримінальному процесі. *Форум права*. 2013. № 1. 2013. С. 745–750.
5. Лисиченко В.К. Класификация документов как обьектов следственно-судебного и экспертного исследования. Материалы теоретической конференции по итогам научно-исследовательской работы професорско-преподавательского состава. Киев, 1973. С. 103–107.
6. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. № 1. 2014. С. 184–189.
7. Потомська Н.А., Бобік В.П. Поняття і види слідчого дослідження документів у справах про злочини у сфері оподаткування. *Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії (економіка, право).* № 1. 2011. С. 114–120.
8. Чигрина Г.Л., Некрасов В.А., Довбаш Р.С. та ін. Письмові процесуальні документи досудового розслідування податкових злочинів: практикум: навчальний посібник Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2016. 558 с.
9. Лисенко В.В., Задорожний О.С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. Київ : Істина, 2008. 216 с.
10. Цимбал П.В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України. 2009. 408 с.
11. Кучеров И.И. Налоговые преступления: учебное пособие. Москва : Юринформ, 1997. 224 с.